

Отримано: 29 листопада 2016 р.

Прорецензовано: 01 грудня 2016 р.

Прийнято до друку: 01 грудня 2016 р.

Карлін М. І. Досвід функціонування спеціальних економічних зон у постсоціалістичних країнах та можливості його застосування в Україні / М. І. Карлін // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острого: Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. – № 3(31). – С. 126–132.

УДК 338.24

JEL-класифікація: P3, P45

Карлін Микола Іванович,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано позитивний та негативний досвід постсоціалістичних країн щодо створення та функціонування в них різних видів спеціальних економічних зон та особливості оподаткування підприємств у вказаних зонах цих країн залежно від виду діяльності. Обґрунтовано необхідність запровадження СЕЗ в Україні.

Ключові слова: спеціальні економічні зони, вільні економічні зони, зони вільної торгівлі, Болгарія, Польща, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, Білорусь, Казахстан.

Карлин Николай Иванович,

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов, банковского дела и страхования
Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки

ОПЫТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье проанализированы позитивный и негативный опыт постсоциалистических стран из создания и функционирования в них разных видов специальных экономических зон и особенности налогообложения предприятий в названных зонах этих стран в зависимости от вида деятельности. Доказывается необходимость внедрения СЭЗ в Украине.

Ключевые слова: специальные экономические зоны, свободные экономические зоны, зоны свободной торговли, Болгария, Польша, Венгрия, Литва, Латвия, Эстония, Белоруссия, Казахстан.

Mykola Karlin,

Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance of Lesya Ukrainka
Eastern European National University

THE EXPERIENCE OF OPERATION OF SPECIAL ECONOMIC ZONES IN POST-SOCIALIST COUNTRIES AND THE POSSIBILITY OF ITS APPLICATION IN UKRAINE

The article analyzes the positive and negative experience of post-socialist countries on the establishment and operation of the different types of special economic zones and the features of taxation in these areas of the country depending on the activity. The necessity of introduction of SEZs in Ukraine has been proved.

Key words: special economic zones, free economic zones, free trade zones, Bulgaria, Poland, Hungary, Lithuania, Latvia, Estonia, Belarus and Kazakhstan.

Постановка економічної проблеми та її значення. Прискорення розвитку депресивних регіонів України та відновлення економіки Донбасу вимагає пошуку нових підходів до фінансування їх розвитку. Традиційні шляхи фінансування вказаних регіонів нашої країни поки не дають належних результатів. Виходом із цієї ситуації могло б стати запровадження різних видів спеціальних економічних зон в окремих недостатньо розвинутих регіонах України та в тих, які постраждали від військових дій у 2014-2016 рр.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Значний внесок у дослідження функціонування спеціальних економічних зон в Україні та в постсоціалістичних країнах внесли такі вчені: В. Вишневський, Ю. Галасюк, Б. Данилишин, С. Долішній, О. Івашко, А. Крисоватий, Ю. Макогон, С. Юрій та інші. У сучасних умовах цій темі приділено недостатньо уваги у зв'язку із ліквідацією вільних економічних зон в Україні у 2005 р. через їх неефективну діяльність. Водночас вони успішно функціонують у ряді постсоціалістичних країн, що вимагає додаткового аналізу такої проблематики. Використання СЕЗ в Україні під контролем експертів МВФ допомогло б нашій країні швидше вийти із кризи.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є доведення необхідності запровадження в Україні різних видів спеціальних економічних зон за прикладом постсоціалістичних країн, що дозволить швидше вийти із кризи 2014-2016 рр. недостатньо розвинутих регіонам України та нашій країні загалом. Умовою цього повинен стати жорсткий економічний контроль із боку іноземних кредиторів нашої країни за діяльністю цих зон в Україні (насамперед із боку ЄС та МВФ).

Виклад основного матеріалу. Значне ухилення від оподаткування у вільних економічних зонах України на початку XXI століття стало головною причиною їх закриття у 2005 р., хоча ряд цих утворень працювало достатньо ефективно. Все це говорить про необхідність привернення уваги до відновлення їх діяльності, але на новій законодавчій базі. Цьому може послужити й аналіз досвіду функціонування подібних зон у постсоціалістичних країнах. Використання спеціальних економічних зон в Україні дозволить зупинити масовий відтік вітчизняного капіталу за кордон, зокрема і в офшори.

Як позитивний, так і негативний досвід у використанні спеціальних економічних зон нагромаджено в Болгарії. Ця країна має 6 вільних економічних зон у формі зон вільної торгівлі [1, с. 361–362]: Свіленград (діє з 1988 р.), Відін (діє з 1988 р.), Русе (діє з 1989 р.), Бургас (діє з 1989 р.), Пловдив (діє з 1989 р.), Драгоман (створена в 1991 р., а діє – з 1993 р.). Всі ці зони розташовані на стратегічних транспортних вузлах із тим, щоб сприяти прискореному транспортуванню товарів у сусідні країни. Зони вільної торгівлі розташовані в містах Відін і Русе. Інші зони вільної торгівлі знаходяться на кордоні Болгарії з Сербією, на кордоні країни з Туреччиною і в регіоні міста Пловдива. Це – друге за розмірами місто в Болгарії, воно має власний аеропорт. Ще одна зона вільної торгівлі розташована в Бургасі неподалік від великого чорноморського порту Болгарії. Діяльність зон вільної торгівлі містить, крім іншого, зручний обмін валюти, можливість переказу доходів за кордон без будь-яких обмежень і організаційну структуру, при якій інвестору не треба вести переговори через місцеву владу.

ВЕЗ «Драгоман» – найменш розвинута зона в Болгарії. У створенні цієї зони брав участь муніципалітет міста Драгомана у вигляді придбання частки у створеному акціонерному товаристві, а також у наданні у використання муніципальної землі на термін 50 років. Крім того, в акті про створення зони, передбачена можливість придбання акцій іноземними особами в розмірі до 33% статутного фонду. Подібний досвід було б доцільним запровадити в окремих містах Донбасу, які постраждали від бойових дій у 2014-2016 рр., щоб залучити іноземних та повернути вітчизняних інвесторів.

У Болгарії також створено 14 зон промислового типу, у яких здійснюють свою діяльність місцеві та іноземні інвестори. Крім того, існують інші зони з готовою інфраструктурою, що здатні прийняти нові інвестиції (21 зона), а також біля 27 зон промислового типу знаходяться у стадії розвитку. Подібний підхід до створення різного виду спеціальних економічних зон було б доцільним використати в Україні.

У Болгарії ввіз та вивіз товарів, а також послуги, які надають іноземним державам або на їх користь та пов'язані з виробничою, торговою чи іншою господарською діяльністю в зоні, звільняються від мита та ПДВ. Це правило стосується також обміну товарами чи послугами між ВЕЗ та іншою територією країни. Водночас звільнення від мита, податків, зборів та акцизів не розповсюджується на алкогольні напої та тютюнові вироби, що є предметом господарської діяльності в зоні. Зокрема, у зв'язку з прийняттям вищевказаних правил щодо підакцизної продукції (алкогольні та тютюнові вироби, нафтопродукти) кількість клієнтів зони Русе поступово скорочується. Тому, як нам вважається, під час створення спеціальних економічних зон в Україні в них недоцільно надавати якісь пільги щодо підакцизних товарів.

Для подолання корупції на митниці уряд Болгарії найняв іноземне агентство. Відповідно, весь топ-менеджмент на болгарській митниці став іноземним. Результат перевершив усі очікування, оскільки надходження від митниці до бюджету Болгарії зросли в рази. Важливо цей досвід використати й в Україні під час створення спеціальних економічних зон у прикордонних регіонах нашої країни.

Загалом Болгарію вважають країною, яка має функціональну ринкову економіку. Це визнано США та іншими провідними країнами світу. Однак поки країна знаходиться на шляху до реальної інтеграції в Європейський Союз, ще існують певні труднощі під час здійснення підприємницької діяльності. Комісія Європейського Союзу висловила необхідність введення в силу законодавства щодо захисту прав інтелектуальної та індустріальної власності.

Притоку іноземних інвестицій у країну слугує й сприятлива податкова система [1, с. 358–361]. Зокрема, значна частина бізнесменів Греції перевела свій бізнес у Болгарію. Ставка податку з корпорацій становить 10%. Спеціальні податкові ставки застосовуються для компаній, що здійснюють страхову діяльність, а також для компаній, що займаються ігровим бізнесом.

Ставка ПДВ у Болгарії становить 20%. ПДВ стягується з активів і послуг, наданих у цій країні, а також із товарів, що імпортуються. Експорт товарів і послуг не обкладається податком на додану вартість. Прибуток від фінансових послуг, таких як страхування і банківські послуги, також звільняється від сплати ПДВ. Юридичні консультації звільняються від сплати ПДВ за наявності певних умов, обумовлених законом. Будь-яке підприємство, товарооборот якого перевищував 50 000 болгарських левів протягом попереднього року, повинно бути зареєстроване в управлінні із збирання ПДВ. Також має бути відкри-

тий банківській рахунок «ПДВ», який використовуватимуть для сплати податку на додану вартість.

Працедавець зобов'язується вираховувати певну суму податку із прибутку службовців і робити внески у фонд соціального страхування.

Загалом СЕЗ у Болгарії виконали свою функцію із залучення іноземного капіталу насамперед у туристичну сферу, хоча й не дали очікуваного притоку цього капіталу в перспективні галузі, що слід враховувати в Україні.

Спеціальні економічні зони (СЕЗ) в Польщі, яких нараховано 14, використовують передусім як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів, у яких згідно з нормативами ЄС щодо надання регіональної допомоги обсяг ВВП на душу населення не перевищує 75% у країні. Більша частина прямих іноземних інвестицій провідних світових корпорацій, які надходять у Польщу й спрямовуються у виробничий сектор, розміщуються саме на територіях цих зон [2]. Зокрема, у сусідньому з Волинською областю Люблінському воєводстві функціонує 6 СЕЗ, а також 2 науково-технічних парки та кілька академічних інкубаторів підприємництва. Враховуючи членство Волинської області та Люблінського воєводства в Єврорегіоні «Буг», важливо використати насамперед досвід цього воєводства щодо створення різних видів спеціальних економічних зон для подолання відставання Волині від інших регіонів України.

Спочатку СЕЗ у Польщі створювали на 20 років, але пізніше польський уряд продовжив їх функціонування до 2026 р. Особливістю СЕЗ у Польщі є те, що вони є виділеними в адміністративному плані частинами території країни, призначені для ведення на них економічної діяльності суб'єктами господарювання на більш привабливих умовах. Підприємці, які виявили бажання працювати в СЕЗ, повинні отримати спеціальний дозвіл на ведення такої діяльності.

Основними законодавчими актами, які унормовують діяльність СЕЗ у Польщі (закони від 20 жовтня 1994 р. та від 30 квітня 2004 р.), підприємцям у цих зонах надається державна допомога у вигляді таких пільг: звільнення від податку на прибуток (для юридичних осіб), податку на доходи (для фізичних осіб), місцевих податків та зборів, зокрема від земельного податку та податку на нерухоме майно; встановлення пільгових цін на придбання земельних ділянок із повністю підготовленою інфраструктурою для виробництва (чого так бракує в Україні для залучення як іноземних, так і українських інвесторів); надання безкоштовних адміністративних послуг щодо реєстрації та ведення бізнесу, дотації на працевлаштування безробітних тощо.

Кожен підприємець може одночасно використовувати різні форми державної допомоги, але її загальна сума не може перевищувати максимально допустимого розміру, встановленого державою для окремо взятого регіону. На наш погляд, це роблять для того, щоб уникнути нездорової конкуренції між регіонами, що проявилось в Угорщині.

Про ефективність спеціальних економічних зон можна довідатися на прикладі СЕЗ у містечку Ольштинек Вармінсько-Мазурського воєводства, яке нараховує близько 14 тисяч жителів. Це – бідна гміна, тому тут створили СЕЗ, яка буде діяти до 2030 р. (згідно із вимогами ЄС). В Ольштинку зареєстрований та діє підрозділ найбільшого в Європі концерну «Мастекс», який займається переробкою фруктів, виробництвом макаронів, соків. Він експортує свою продукцію в різні країни світу, забезпечуючи роботою багатьох жителів півсотні сіл та хуторів, об'єднаних у гміну Ольштинек.

Для отримання коштів із фондів ЄС на вирішення проблем сміття гміна Ольштинек об'єдналася з 19-ма гмінами інших воєводств та подала до відповідних органів ЄС проект із будівництва заводу з переробки сміття. Це – приклад того, як треба працювати над екологічними проектами, що подаються на залучення грантів окремими громадами з України. А на допомогу країнам Східного партнерства (зокрема й Україні) у 2016 р. ЄС виділив 1 млрд євро.

Під час інвестування коштів у СЕЗ Польщі треба звернути увагу на деякі особливості оподаткування цієї країни. Зокрема, податкова система Польщі складається з 11 видів податків [1, с. 40–45]. Податки в Польщі поділяють на прямі і непрямі. Прямі податки стосуються персонального доходу, прибутків чи майна. Зокрема, податок на доходи юридичних осіб становить 19%.

Для невеликих фірм, якими керують фізичні особи, введено спрощені податки (їх називають «податковою картою») – фіксована форма. Ставка оподаткування залежить від отриманого прибутку й становить від прибутку до 21 тисячі євро – 18%, а від більшої суми – 32%. Але підприємець – фізична особа може вибрати й іншу систему: єдиний податок за ставкою 19% у разі будь-яких прибутків.

З 01.05.2004 р. (після входження Польщі до ЄС) ПДВ на ряд товарів і послуг підвищено до 22% (згідно з нормативами ЄС). Відповідно до «Багаторічного фінансового плану на 2010–2013 рр.», затвердженого урядом Польщі в середині 2010-го року, було намічено скоротити дефіцит бюджету за рахунок поступового підвищення ПДВ. Згідно із цим документом було передбачено встановлення трьох ставок ПДВ на рівні 5%, 8%, 23%.

Податок на нерухомість підпадає під дію Акта про місцеві податки та збори. Законодавча основа оцінка суми податку також містить резолюції ради гміни. Податок на нерухомість зобов'язані сплачу-

вати: фізичні, юридичні особи та підприємства без статусу юридичної особи. Він із 2005 р. дає до 40% надходжень до місцевих бюджетів.

Відповідно до зазначеного Акта об'єктом оподаткування є одиниця майна, приватна власність або безстроковий документ на нерухомість, а також майно чи приватна власність об'єктів будівництва, які безпосередньо не пов'язані з землею. База оподаткування житлової одиниці – її корисна площа (у квадратних метрах); для будівлі – це вартість, яка становить основу для розрахунку амортизації і фіксованих доходів економічної особи; для землі – її площа. Суми ставок податку у сфері статутної компетенції встановлюють для окремого податкового року радою гміни шляхом прийняття відповідної резолюції. Змінилися також спосіб оцінки податку та кінцеві терміни сплати. Для фізичних осіб оцінку проводять згідно із рішенням відповідних податкових органів, для юридичних – шляхом самооцінки.

Пріоритетними в Угорщині вважаються регіони з високим рівнем безробіття (понад 15%). Уряд Угорщини поставив перед собою завдання з стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій насамперед в економічно відсталі східні регіони, щоб зменшити концентрацію іноземного капіталу в центральному та західних регіонах. Уже запрацювало нове підприємство Mercedes у Кечкеметі (тут субвенції уряду на створення одного робочого місця становили 7 млн форинтів). Триває обговорення 15 нових інвестиційних проектів в автобудуванні, сфері послуг, енергетиці, які повинні забезпечити створення 7000 нових робочих місць.

У 2007–2008 рр. темпи залучення іноземного капіталу у відсталі регіони становили 15–16%, тобто більше середнього приросту у країні, але у 2009 р. відбувся невеликий відтік капіталу з цих регіонів. У центральні ж регіони приплив капіталу мав місце і в кризові роки.

У пріоритетних регіонах і промислових зонах Угорщини надають пільги з корпоративного податку в розмірі 100% на термін до п'яти років для створення нових виробничих потужностей і будівництва готелів без попереднього визначення вартості інвестиції. У промислових зонах норма амортизації по будівлях – 10%, норми амортизації машин і устаткування можуть бути розраховані негайно ж після придбання. У пріоритетному регіоні і промисловій зоні підприємці, що не підпадають під дію вказаних вище пільг, можуть скористатися пільгою у розмірі 6% від вартості придбаних засобів. Ця пільга розповсюджується у пріоритетних регіонах на придбання машин і устаткування, у промислових зонах – на машини, устаткування і будівлі; в обох типах регіонів – на інвестиції із модернізації і розвитку інфраструктури.

У системі місцевих податків в Угорщині на підприємця покладаються зобов'язання із сплати індустріального податку, податку майнового типу і комунального податку. Місцеві податки визначають місцеві органи самоврядування з урахуванням встановлених законодавством лімітів. Досвід показує, що більшість населених пунктів користується індустріальним податком, інші стягують відносно рідко.

Основа визначення місцевого індустріального податку – сума нетто надходжень від реалізації продукції за вирахуванням закупівельної ціни проданого товару, вартості робіт, виконаних субпідрядниками, а також – вартості сировини і матеріалів (у 1998 р. – 33% вартості, у 1999 р. – 66%, у 2000 р. – всієї вартості сировини і матеріалів). Ставка податку в 1998 р. дорівнювала 1,4%, у 1999 р. – 1,7%, у 2000 р. – 2%, у 2008 р. – 3%.

Зараз місцевий індустріальний податок сплачують у місцеві бюджети за ставкою 2%. Деякі місцеві органи влади скорочують цю ставку на 0,5 чи на 1%. Із цього видно, що фірму доцільно реєструвати там, де податок менше 2%. Наприклад, у Геделле (24 км. від Будапешта) у перші два роки, якщо річний дохід менше 3 млн форинтів, не треба платити цього податку взагалі.

З податків майнового типу підприємці обкладаються податком із споруд і податком з будівельних ділянок. Основа визначення податку із споруд – корисна площа будівлі або її оборотна вартість, розмір податку 900 Фт/м² або 1,5%. Податок із будівельної ділянки визначають за нормою 200 Фт/м² або 1,5% оборотної вартості. Основа визначення комунального податку – кількість зареєстрованих штатних одиниць, розмір – 2000 Фт/люд.

У Литовській Республіці ВЕЗ були створені на початку 90-х років ХХ століття у Клайпедському порту, у Шауляй та Каунасі. Пізніше було прийнято рішення про ліквідацію шауляйської ВЕЗ. Зараз литовським та іноземним підприємствам дозволяється розвивати підприємницьку діяльність двох вільних економічних зон: у Клайпеді та Каунасі [3, с. 31]. За рішенням Сейму Литви територію Каунаської ВЕЗ дозволено орендувати тільки на 49 років, а Клайпедської ВЕЗ – на 99 років.

У Клайпедській ВЕЗ працюють 18 підприємств. Біля 67% Клайпедської ВЕЗ належить інвестиційному фонду Baltic Fund Investment, а також голові правління однієї з найбільших пивних компаній Interbrew П. Еверерту. Водночас в Україні треба взяти до уваги, що було потрібно 10 років, щоб розпочати ефективну діяльність Клайпедської ВЕЗ.

Литовський закон про ВЕЗ передбачає створення у ВЕЗ науково-технічних парків, які забезпечують сприятливі умови для реалізації науково-дослідних та конструкторських напрацювань зарубіжних та литовських підприємств, а також розвитку експорту якісної та конкурентної в технологічному плані продукції.

Для підприємств ВЕЗ в Литві передбачені такі пільги: якщо розмір інвестицій досяг суми 1 млн євро та якщо не менше 75% доходів підприємства за той податковий період, у який було досягнуто рівень 1 млн євро, склали доходи від діяльності з виробництва, обробки, переробки, складування, оптової торгівлі складованими у ВЕЗ товарами чи від надання послуг, пов'язаних із здійснюваною у вільній зоні діяльністю, підприємство на 6 податкових періодів звільняється від податку на прибуток, а протягом десяти наступних періодів щодо нього використовують зменшену на 50% ставку податку на прибуток; ці підприємства також можуть не обкладатися ПДВ, не обкладатися податком у дорожній фонд та податком на нерухоме майно, незалежно від розміру інвестиції в підприємство ВЕЗ.

Під час інвестування в економіку Литви можна отримати й інші пільги. Зокрема, більшість муніципалітетів Литви пропонують знижки щодо сплати земельного податку та інколи надають фінансову підтримку підприємству за створення робочих місць. Певні пільги передбачені й для малих і середніх підприємств. Так, підприємство, загальний дохід якого протягом податкового періоду не перевищував 288 620 євро та з кількістю працівників не більше 10 осіб, має право до суми 7 240 євро прибутку використовувати ставку податку на прибуток у розмірі 0%, а до залишкової частини прибутку – стандартну ставку податку в розмірі 15%.

Названі та інші пільги підприємствам у ВЕЗ Литви дозволили зменшити безробіття в країні та призупинити міграцію з країни, що важливо взяти до уваги в Україні. За деякими оцінками після вступу Литви до Європейського Союзу 1.05. 2014 р. до нього мігрувало кілька сотень тисяч жителів країни (насамперед у Польщу, Велику Британію та Ірландію).

Вільні економічні зони в Латвії були створені в Резекне, в Лієпаї, в Ризькому та Вентспілському вільних портах. Товариства капіталу, які отримали в Латвії статус «підприємств вільної зони», до 01.01.2007 р. мали такі податкові пільги [3; 31]: 80% звільнення з податку на прибуток підприємств, 80–100% звільнення з податку на нерухому власність, 0% – ставка податку на додану вартість, звільнення від мита та акцизного податку. Зокрема, у Вентспілському вільному порту такими пільгами користувалися 19 комерційних товариств.

З 01.01.2007 р. в законодавство про вільні економічні зони Латвії було внесено ряд змін, пов'язаних із вимогами Європейського Союзу, зокрема, про невикористання пільг із прямих податків щодо товариств капіталу, які надають транспортні послуги на всіх видах транспорту. Пільги з цих податків залишилися для підприємств із забезпечення портових послуг (лоцманських, буксировочних, стівдорських та інших). Надалі були враховані й вимоги ЄС щодо єдиного терміну дії всіх ВЕЗ – до 2017 р. На початку дії ВЕЗ у Латвії для них були встановлені триваліші терміни функціонування: для Лієпаї та Резекне – 30 років, а для портів Риги та Вентспілсу – 20 років.

Загалом, як зауважують експерти, ВЕЗ Латвії виконали свої завдання, крім ВЕЗ Резекне, що було пов'язане з втратою російського ринку підприємствами цієї зони та нестачею кваліфікованої робочої сили із-за її еміграції в більш розвинуті країни ЄС. Із подібним явищем можна буде зіткнутися і в Україні та на Волині під час створення ВЕЗ, оскільки багатьом жителям прикордонних регіонів вигідніше займатися контрабандою, ніж працювати на промислових підприємствах.

В Естонії вільні економічні зони були створені в Таллінському порту (район Муугу) та в порту Сілламає. Особливістю управління цими зонами є те, що ними управляють власники територій ВЕЗ, що важливо взяти до уваги в Україні. Так, однією з п'яти зон в порту Муугу – MGT керує її власник, фірма Worldwide Cargo Establishment. ВЕЗ у порту Сілламає керує АО Silmet Grup. Крім того, біля причалів порту Муугу розташовано індустріальний парк, усі договори з його орендарями якого підписані [3, с. 34]. Подібний підхід доцільно було б застосувати під час створення ВЕЗ в українських портах.

Порт Сілламає був відкритий у 2005 р., хоча ВЕЗ у ньому була дозволена ще в 1996 р. Цей порт збудовано як мультифункціональний, що робить його досить конкурентним у районі Балтійського моря. У ВЕЗ Сілламає фірми звільнені від податку на додану вартість та акцизів, а також у ньому діють і митні пільги для учасників зовнішньоекономічної діяльності. Послугами цієї ВЕЗ користуються більше 100 фірм.

Під час інвестування в Естонію треба мати на увазі те, що вона є новим нетиповим інвестиційним офшором [4, с. 42]. Країна є привабливою насамперед для реінвестування капіталу, оскільки в Естонії існує податок у розмірі 0% на нерозподілений прибуток. Це дає значні можливості для розвитку бізнесу, оптимізації податків та для зростання капіталу. При цьому країна не входить у «чорні списки» офшорів ні однієї країни світу. Крім того, в Естонії немає валютного контролю.

Найбільш вигідним для інвестування в Естонію є товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Власнику чи керівнику такої компанії дозволяється управляти ТОВ як безпосередньо з Естонії, так і дистанційно. Вони можуть гарантовано отримати робочу візу «Д» на тривалий час чи вид на проживання в країні. Ці документи дають можливість жити і працювати як в Естонії, так і в іншій країні ЄС.

У Республіці Білорусь створено та функціонує 6 вільних економічних зон, які називаються спеціальними економічними зонами: СЕЗ Вітебськ (з 1999 р.), СЕЗ Могильов (з 2002 р.), СЕЗ Мінськ (з 1998 р.),

СЕЗ Брест (з 1996 р.), СЕЗ Гродноінвест (з 2002 р.), СЕЗ Гомель-Ратон (з 1998 р.). Термін дії цих зон – до 30 років, зокрема СЕЗ Вітебськ створено на 30 років. На 13.05.2016 р. в білоруських СЕЗ працювало 429 підприємств, на яких було зайнято більше 124 тис. працівників.

Основні преференції для підприємств у СЕЗ Білорусі є такими. Вони звільнені від обов'язкового продажу виручки в іноземній валюті. Діє звільнення прибутку резидентів СЕЗ, отриманого від реалізації товарів (послуг) власного виробництва від податку на прибуток (ПНП) протягом 10 років із дати отримання ними прибутку. Після закінчення вказаного терміну резидент СЕЗ сплачує ПНП за ставкою 50% від нормативу. При цьому ставка ПНП не може бути більшою 12%. Також існує звільнення від податку на нерухомість будинків та споруд (зокрема незавершеного будівництва, яке перевершило нормативні терміни), розташованих на території відповідної СЕЗ, незалежно від напрямку їх використання. Дозволяється звільнення від земельного податку в кордонах СЕЗ, наданих резидентам СЕЗ та зареєстрованих у цій якості з 1.01.2012 р. для будівництва об'єктів – на термін 5 років із моменту реєстрації. Здійснюється фінансування державою витрат на створення інженерної та транспортної інфраструктури, необхідної для реалізації інвестиційного проекту резидента СЕЗ у розмірі більше 10 млн євро (за рахунок місцевих чи Державного бюджету Білорусі).

У Казахстані діють 9 вільних економічних зон у формі спеціальних економічних зон (СЕЗ) та кілька індустріальних парків, у яких надають податкові, митні та інші пільги. Зокрема, надається безплатно земельна ділянка на 10 років. Учасниками СЕЗ можуть бути юридичні особи, включаючи іноземні юридичні особи, зареєстровані в якості платників податків на території СЕЗ та які планують здійснювати на території СЕЗ пріоритетні види діяльності. Управляюча компанія СЕЗ протягом 12 днів зобов'язана зареєструвати договір з учасником СЕЗ. Усі податкові платежі надходять у дохід фінансового фонду цих зон у порядку, встановленому чинним законодавством про ВЕЗ.

Для юридичних осіб, які провадять діяльність у ВЕЗ Казахстану, встановлюється пільгова ставка оподаткування прибутку та прибуткового податку, ПДВ з імпортованих товарів (якщо вони придбані за рахунок державного бюджету та під гарантії держави). Надаються й інші податкові пільги підприємствам у СЕЗ Казахстану: звільнення від земельного податку, звільнення від податку на майно. Під час реалізації на території СЕЗ товарів, що повністю використовуються в разі проведення діяльності, яка відповідає меті створення СЕЗ, за переліком товарів, визначених Урядом Республіки Казахстан, оподатковуються ПДВ за ставкою 0%.

Для ряду СЕЗ існують додаткові податкові пільги. Зокрема, для СЕЗ «Астана – нове місто» за ставкою ПДВ у 0% обкладається реалізація на території СЕЗ товарів, що повністю використовуються в процесі будівництва та введення в експлуатацію об'єктів інфраструктури.

Для СЕЗ «Парк інноваційних технологій» дозволяється звільнення від соціального податку на 5 років за умови, що витрати на оплату праці складають не менше 50 % від річного доходу та 90 % від витрат на оплату праці витрачаються на резидентів Республіки Казахстан.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Ухилення від оподаткування у вільних економічних зонах України на початку ХХІ століття стало головною причиною їх закриття у 2005 р., хоча ряд цих утворень працювало достатньо ефективно. Це говорить про необхідність повернення уваги до відновлення їх діяльності, але на новій законодавчій базі. Цьому може послужити й аналіз досвіду функціонування подібних зон у постсоціалістичних країнах. Він насамперед свідчить про доцільність створення СЕЗ для залучення іноземних інвестицій та для розвитку депресивних територій вказаних країн, а також про важливість їх створення у прикордонних регіонах та в портах.

Позитивний і негативний досвід у використанні спеціальних економічних зон нагромаджено в Болгарії. Зокрема, у зв'язку з прийняттям більш жорстких правил щодо підакцизної продукції в СЕЗ Русе (алкогольні та тютюнові вироби, нафтопродукти) кількість клієнтів зони суттєво скоротилася. Тому, на нашу думку, під час створення ВЕЗ в Україні в них недоцільно надавати пільги щодо підакцизних товарів.

Відновлення діяльності спеціальних економічних зон в Україні дозволить вирішити й проблему прискореного розвитку недостатнього розвинутих регіонів нашої країни, про що свідчить досвід спеціальних економічних зон Польщі. В цій країні вони використовуються насамперед як інструмент регіонального вирівнювання, стимулювання розвитку відсталих регіонів.

Пільги підприємствам у ВЕЗ Литви дозволили зменшити безробіття в країні та призупинити міграцію з країни, що дуже актуально для України сьогодні. Литовський закон про ВЕЗ передбачає також створення у ВЕЗ науково-технічних парків, які забезпечують сприятливі умови для реалізації науково-дослідних та конструкторських напрацювань зарубіжних та литовських підприємств.

ВЕЗ Латвії виконали свої завдання, крім ВЕЗ Резекне, що було пов'язане з втратою російського ринку підприємствами цієї зони та нестачею кваліфікованої робочої сили через її еміграцію в розвинутіші країни ЄС, на що треба звернути увагу в Україні під час відновлення ВЕЗ.

Особливістю управління вільними економічними зонами в Естонії є те, що ними управляють власники територій ВЕЗ, що важливо взяти до уваги в Україні. Естонія також є привабливою й для реінвестування капіталу, оскільки в країні існує податок у розмірі 0% на нерозподілений прибуток.

Заслужують на увагу й пільги для підприємств у СЕЗ Білорусі. Зокрема, підприємства звільнені від обов'язкового продажу виручки в іноземній валюті. Існує також звільнення прибутку резидентів СЕЗ, отриманого від реалізації товарів (послуг) власного виробництва від податку на прибуток (ПНП) протягом 10 років із дати отримання ними прибутку.

Значну увагу приділено в Казахстані стимулюванню інвестицій у вільні економічні зони, що важливо взяти до уваги в Україні на майбутнє. Для юридичних осіб, які провадять діяльність у ВЕЗ, встановлюють пільгову ставку оподаткування прибутку та прибуткового податку, ПДВ з імпортованих товарів (якщо вони придбані за рахунок державного бюджету та під гарантії держави) тощо.

Література:

1. Карлін М. І. Фінансові системи країн Центрально – Східної Європи) [Текст] : навч. посіб. / М. І. Карлін, І. О. Балак. – Луцьк : Надстир'я. – 2012. – 500 с.
2. Бялас М. Польский поиск и украинское «выжидание» : как привлечь и как оттолкнуть инвесторов [Електронний ресурс] / М. Бялас. – Режим електронного доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2016/06/23/705129>.
3. Павук О. Тернистый путь СЭЗ в Балтийских странах / О. Павук // Транспорт Российской Федерации. – 2007. – № 12. – С. 31–36.
4. Карлін М. І. Інвестиційні офшори [Текст] : навч. посібник / М. І. Карлін, О. А. Івашко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 222 с.